

Eingin eyðkvæmistilburður síðan 1995

Tey seinastu 5 árin er eingin eyðkvæmistilburður skrásettur í Føroyum. Í øðrum londum er talið av tilburðum harafturímóti vaksið seinastu árin. Tó er vón kanska fyri hesar eyðkvæmissjúklingar, tí ein viðgerðarháttur er funnin, ið minkar um talið av deyðstíttleikan.

Men henda viðgerð er kostnaðarmikil og hevur nógv hjáárin við sær.

Føroyar
Í Føroyum eru eingin nýggir eyðkvæmis (AIDS)-tilburðir fráboðaðir síðan 1995.

Í Føroyum hava 7 fólk fingið staðfest sjúkuna eyðkvæmi (AIDS). 6 fólk í Føroyum eru deyð av sjúkuni. Umframt hesi 7 er kunnleiki um 9 HIV-positiv fólk, sum ikki hava fingið eyðkvæmi. Onkur av hesum kunnur tó hava fingið sjúkuna, uttan at vit eru kunnað um tað, av tí at tey kunnu vera flutt av landinum, áðrenn sjúkan er íkomin. Av teimum tilsams 16 HIV-positivu eru 3 konufólk.

Víst verður annars til talvu 1 og 2.

Grønland

Í Grønland vóru frá 1985 til 12.02.1999 fráboðaði 93 HIV-positiv fólk, 58 menn og 35 kvinnur. Sjúkan eyðkvæmi var staðfest í 31 for- um, og 26 eru deyð av sjúkuni í Grønlandi. Talið á teimum, ið flutt eru úr Grønlandi, er óvíst, eins og vit ikki vita, hvussu nógvir av HIV-tilburðum í Grønlandi eru fluttir og seinni deyðir í Danmark.

Ísland

Frá 1983 til 1995 vóru fráboðaði 95 HIV-positiv fólk í Íslandi. Talið vaks til 121 við árslok 1998, og av hesum vóru 22 kvinnur. Tilsams hava 45 fólk í Íslandi nú fingið eyðkvæmi.

Danmark

Í Danmark vóru frá 1980 til september 1998 skrásettir 2156 tilburðir við eyðkvæmi (30.6.1995 var talið 1744). Bytt eftir kyni og vandaatferð er stóðan tann, ið hjálagaða talva 3 sýnir.

Serðon meta talið á fólk, smittað við HIV, í Danmark í dag at ligga um 5 - 6 túsund, men stør óvissa er um hetta. Í lotuni verður knappliga ein nýggjur HIV-positivur persónur ávístur um dagin í Danmark.

Lagt skal verða aftrat, at meðan tað í byrjanini av eyðkvæmisfarsóttini í Danmark at siga bert snúið seg um mannfolk, so vísa töluni seinna árin eina ávísa broyting í mynstrinum. Triðja ársfjórðing 1998 vóru til dømis funnin 27 HIV-positivir menn og 13 kvinnur.

Önnur lond í Europa
Talið á eyðkvæmistilburðum í summum øðrum europeiskum londum sæst í talvu 4.

Heimurin sum heild

Eyðkvæmisstøðan versnar framvegis í stórum kringheimin. Hvønn dag verða umleið 16.000 menniskju smittað við HIV, og kortini eru vit framvegis bara við byrjanina av hesi farsótt. Talið á livandi HIV-smittaðum í dag verður mett at vera umleið 35 milliónir.

Stóra talið av smittaðum kemur at endurspegla seg í skjótt okjandi tali av eyðkvæmisrakutum eftir alda-skiftið. Nú við endan av 1990-árunum verður roknað við, at umleið 2 milliónir av vaksnum fólk fái eyðkvæmi hvørt ár, og at líka nógv fara at doyggja av sjúkuni.

Smittan spreiddist alsamt, ikki bert í Afrika, Europa og Norðuramerika, men eisini í Latinamerika og Asia. Smittan okist í lotuni ógvuliga skjótt í suður- og land-synnings Asia.

HVAT ER EYÐKVÆMI?

Eyðkvæmi er ein ógvuliga álvarsom sjúka. Gávurnar hjá mannakroppinum at verja seg fyrri ávisum ígerðarsjúkum og fyrri ávisum illkynjaðum vokstri minka í stórum.

Bilandi móttøðufóri í sambandi við sjúkuna eyðkvæmi er íkomandi. Hetta er elvt av einum virus, ið nevnt verður HIV.

Virusjúkur gera, at kroppurin framleiðir andevni, sum royna at gera av við smittuvevnið. Við flestum smittandi sjúkum eydnast hetta, og tá ið andevnini hava gjørt arbeiðið sítt, so smittar ein ikki longur. Og í fleiri fornum verður ein tá ikki sjúkur aftur av somu smittandi sjúku.

Tey, ið verða smittað við HIV, framleiða næstan øll andevni móti hesum. Hetta merkir tó ikki, at virusið doyir, og at smittan heldur uppát, sum vanligt er við virusígerðarsjúkum. Hesar serliga umstøður bera í sær, at ávísing av HIV-andevni í blóði vísir ikki bert, at fólk ið er vorðið smittað við HIV, men eisini at hann ella hon kunnu smitta onnur. Smittuførið varir helst alt lívið.

ÍGERÐARTÍÐ, SJÚKUTEKIN OG VIÐGERÐ

Mett verður, at um 50% av teimum, ið eru smittað og ikki fáa viðgerð, fáa eyðkvæmi innan 10 ár eftir, at tey eru smittað, og at restin helst fær sjúkuna seinni.

HIV-ígerðarstøðan kann standa við leingi - ofta fleiri ár - uttan sjúkueyðkenni. Áðrenn sjúkan eyðkvæmi verður staðfest, kunnu fleiri sjúkutekin vera, ið hava varað í fleiri mánaðir, eitt nú soppasjúka í munni, ringmøði, nógvur fepur, ringur sveitti um náttina, ringt lívs-yki (diarree), fólk fara aftur undir kenda orsök, hovnur eitlar, serliga á hálsi og undir hondum. Seinna, tá ið eisini koma ávísar lívs-hóttandi ígerðarsjúkur ella ávísar illkynjaður vokstur, er tað, at sjúkan eyðkvæmi verður staðfest.

Eyðkvæmi er framvegis ein sera álvarsom og lívs-hóttandi sjúka. Heilivágur, sovevnd kombinationsviðgerð, er nú tókur ímóti sjúkuni. Henda viðgerð hevur í fyrstu atløg minkað munandi um talið á deyðatilburðum orsakað av HIV/AIDS-sjúkuni, verður hon sett í verk. Eitt nú fall deyðatalið í Danmark frá 157 í 1996 til 43 í 1998. Tó skal verða sagt, at vit vita ikki enn, hvort talan er um varandi leking, ella um deyðið orsakað av sjúkuni verður seinnað ávíst áramál. Fleiri fólk fáa ring hjáárin av viðgerðini. Viðgerðin er kostnaðarmikil. Livitíðin við ongari viðgerð hjá fólkum við eyðkvæmi er í meðal bert nokkur heilt fá ár.

Hetta, at støðugt fleiri fáa sjúkuna, sýnir okkum, at tað tíværri gerst alsamt meira týðningarmikið at vera á varðhaldi, og skal tí her enn einaferð verða sagt frá um, hvussu HIV-virus spreiddist og um, hvussu ein kann verja seg móti smittu.

HVUSSU SPREIÐIST VIRUS?

HIV smittar við kynsligum sambandi og við blóði og ávisum blóðúrdráttum. Smitta frá móður til barn kann henda í livmóðrini ella í sambandi við føðingina.

Tann langa tíðin, sum gongur, frá tí at eitt fólk er smittað, og til sjúkueyðkennini fyrri HIV-smittu vísa seg, ber í sær, at stórum

vandi er fyri, at smittað, sum kenna seg heilt frísk, kunnu smitta onnur.

Tað hevur týðning at leggja áherðslu á, at smitta ikki verður borin manna millum á annan hátt, enn her er nevnt. Tí er gott at vita hetta:

HIV smittar ikki av vanligari samveru manna millum.

Ikki er vandamikið at nerta við ein, ið er smittaður.

Vandi er eingin av at taka onkran lut, sum smittað fólk hevur nomið við.

Smittan verður ikki borin gjøgnum luftina.

Smittan verður ikki borin við mati.

Vit kenna ongan tilburð, har ið smitta er hend við at drekka av sama glasi ella av at nýta sama toalett sum hin sjúki.

Eingin verður smittaður av baðivatni, sum sjúklingurin hevur verið í.

Eingin kunnleiki er um, at nakar er vorðin smittaður av at kyssa ein annan á munin.

HVØRJI ERU Í SERLIGUM VANDA FYRI AT VERÐA SMITTAÐ VIÐ HIV?

Ávísir bólkur av fólkum eru í serligum vanda fyri at verða smittað. Tað snýr seg um hesar bólkur:

Samkyndir (homoseksuellir) menn (menn, ið hava kynsligt samband við menn).

Tvíkyndir (hjáseksuellir) menn (menn, ið hava kynsligt samband við bæði menn og kvinnur).

Fólk, ið vanna rúseitur við at spræna tað innaneðra („stikkmarkoman“).

Fólk við blóðarasjúku.

Fólk frá Haiti og afrikanskum londum.

Tey, ið hava kynsligt samband við fólk í omanfyrinevndu bólum.

TIL TEIRRA VIÐ VANDAATFERÐ

Tey, ið hava vandaatferð, skulu vita, at vanda fyrri kynsligri smittu við HIV slepst bara heilt undan við at halda seg frá kynsligum sambandi, ið ber í sær samband millum slímhinna og millum sád og slímhinna.

Eisini skal áherðsla verða lögð á, at vandin fyrri smittu kann gerast minni á henda hátt:

Hav kynsligt samband

Hogni Debes Joensen, landslæknir

við so fá fólk sum gjørligt. Best er í kynslívnum bara at halda seg til eitt fólk. Serliga týðningarmikið er ikki at hava tilvildarlig kynslig sambond.

Nýtsla av hit. Tað er greitt, at HIV ikki kann fara ígjøgnum veggina í eini hit, og røtt nýtsla av hit minkar tí í stóran mun um smittuvandan.

Samlega gjøgnum gatið (bakterin) eigur ikki at verða framd, av tí at tað ber við sær serligan vanda fyrri lósti av slímhinnum.

Tey, ið vanna rúseitur til innspræningar, mugu ongantíð býta sprænur ella nálir sínámillum.

Fólk við vandaatferð mugu ikki geva blóð, sád ella yrkisgögn (organ).

TEIMUM, IÐ LEITA SAMBAND VIÐ PROSTITUERAÐ

Halt teg frá samlegu við prostituerað.

Nýtið ið hvussu er altíð hit.

TIL TEIRRA, IÐ FERÐAST UTTANLANDS

Hav kynsligt samband við so fá fólk, sum til ber, og ið hvussu er ikki við onnur enn tey, ið tú kennir ógvuliga væl. Nýt altíð hit.

Nýtt ígjøgnum er eyðkvæmi serliga vanlig sjúka, eitt nú í Keypmannahavn.

Av teimum 2156, ið skrásett vóru við sjúkuni frá 1980 til september 1998 í Danmark, vóru tey 1566 at finna í okinum í ella nærhendis Keypmannahavn.

Hóast størsta talið av

fólkum við eyðkvæmi í Danmark eru samkyndir ella tvíkyndir menn, so finnst lond, eitt nú lond í Afrika og Asia, har eyðkvæmi er ein sjúka, ið er líka vanlig hjá kvinnum og monnum, t.v.s. har ið smitta frá kvinnu til mann og óvgv er vanlig.

Í Suðureuropeiskum londum Italia, Spania og Fraklandi vóru pr. 15.11.98 ávikavist 42,122, 51,284 og 48,453 skrásettir tilburðir.

TIL TEIRRA UTTAN VANDAATFERÐ

Havið kynsligt samband við so fá fólk sum til ber.

Halt teg frá tilvildarligum kynsligum sambondum.

Nýt ið hvussu er hit. Havið ikki kynsligt samband við prostituerað og fólk, sum nýta rúseitur innaneðra.

Eru annars ívamálið við eyðkvæmi, so ber til at ringja til eyðkvæmislinjuna 318820, ið svarar alt samdogrið. Eisini ber til at ringja til „AIDS-linjen“ í Danmark, tlf. nr. 033 91 11 19, ið svarar allar dagar frá kl. 9 til 23.

Sum fleiri ferðir áður skal hiðani at enda verða mælt til, at sjálvboðnir felagskapir, skúlar, ungmannafeløg, ítróttarfeløg, tónleikabólkar, fakfeløg og onnur taka stig til fundir og onnur tiltøk viðvíkjandi eyðkvæmi, soleiðis at hetta vandamálið ikki verður burturtagt.

Sí talvurnar á næstu síðu